

# Socialkonstruktivisme

Socialkonstruktivisme er en nyere videnskabsteoretisk retning, der forstår virkeligheden som en social konstruktion. Det betyder, at vi kun kan forstå fænomener og mennesker ved at studere deres sociale betingelser.

Forfatter

**Christina Haandbæk Schmidt**

Ph.d. og docent i dagtilbud og barndomspædagogik ved UCL Erhvervsakademi og Professionshøjskole.

## Socialkonstruktivismens perspektiv

Socialkonstruktivisme er en nyere videnskabsteoretisk retning, der forstår virkeligheden som en social konstruktion. Peter L. Berger og Thomas Luckmanns bog fra 1966 'Den samfundsskabte virkelighed' (i den nyeste udgave 'Den sociale konstruktion af virkeligheden'), betegnes i dag som en klassiker inden for denne retning. Berger og Luckmann argumenterer for, at menneskers måde at handle på udspringer af menneskets deltagelse i sociale sammenhænge. Det betyder, at vi kun kan forstå menneskers tænkning, sprog og handlinger ved at studere deres sociale betingelser. Hvis du fx vil undersøge en pædagog og dennes praksis, må du samtidig også undersøge pædagogens betingelser for at lave god praksis – det kan fx være lovgrundlaget, organisationen, samarbejdet med kolleger og relationen til børnene/borgerne.

## Epistemologisk og ontologisk konstruktivisme

Betegnelsen socialkonstruktivisme dækker over en række forskellige varianter, som vi bedst kan forstå, hvis vi skelner mellem epistemologisk konstruktivisme, som handler om, at det er vores erkendelse af verden, der er socialt konstrueret, og ontologisk konstruktivisme, som handler om, at selve virkeligheden er en konstruktion (Collin, 2003).

**Epistemologisk konstruktivisme:** Epistemologi handler om vores måde at erkende noget på. Teoretikere inden for den epistemologiske konstruktivisme, betragter den menneskelige erkendelse, som socialt konstrueret og som resultat af den kultur, historie og samfund, som det enkelte menneske er en del af. Mennesker producerer og reproducerer viden og fortolkning af verden i daglig interaktion med andre, hvorigennem visse former for tænkning, handling og sprog får karakter af 'naturlighed', mens andre fx opfattes som 'unaturlige' dvs. socialt uacceptable. Tilhængerne af denne grundopfattelse forkaster derfor muligheden for objektiv viden og betoner til gengæld erkendelsens sociale, kulturelle og historiske elementer.

**Ontologisk konstruktivisme:** Ontologi handler om de grundlæggende måder, hvorpå noget kan eksistere. Inden for den ontologiske konstruktivisme skelnes der mellem en radikal form, hvor selve virkeligheden er en konstruktion og en begrænset form, hvor den sociale virkelighed (samfund, kultur) er en social konstruktion, mens det ikke gælder den fysiske virkelighed (naturen).

Visse forfatter bekender sig både til en epistemologisk og en ontologisk konstruktivisme (Collin, 2003). Andre forfattere foretrækker andre betegnelser for socialkonstruktivisme – især 'socialkonstruktionisme' (Gergen, 2010). Der er ingen systematisk forskel på de to betegnelser (Collin, 2003), og da de begge dækker over forskellige positioner, bør du som studerende nærlæse den forfatter, som du har udvalgt, for at kunne identificere dennes position og perspektiv på verden.

## Menneskesyn

Inden for socialkonstruktivismen anses mennesket som et foreløbigt resultat af de sociale påvirkninger. Det betyder, at et menneske ikke ses som en konstant biologisk størrelse, men i stedet ansues som et foranderligt subjekt indlejret i en kontinuerlig og dynamisk tilblivel-

sesproces, der gør, at det i princippet altid er under udvikling. Som et eksempel vil socialkonstruktivistisk inspirerede forskere argumentere for, at køn ikke er noget, man er, men at køn er noget, man gør afhængigt af de sociale, historiske og kulturelle normer. Det betyder ikke, at de nødvendigvis forkaster og fornægter de biologiske kønsforskelle, men at de ønsker at gøre op med de traditionelt fastlåste forestillinger om piger og drenge og at udvide de sociale rammer for, hvordan et menneske kan gøre køn.

Hvor mennesket inden for hermeneutikken ses som selvfortolkende og som havende en autenticitet, ses mennesket inden for socialkonstruktivismen som gennemstrømmet af diskurser og som et produkt af subjektivering. At mennesket er gennemstrømmet af diskurser betyder, at det ikke har en fast identitet, men hele tiden er i forandring og påvirket af diskurser dvs. bestemte måder at tale om og forstå verden på (Winther Jørgensen & Phillips, 1999). Subjektiveringsbegrebet skal indfange, hvordan fx pædagogen på én gang gøres til et subjekt (being a subject) og samtidig er underlagt (subjected to) de diskursive dvs. de socialt og kulturelt accepterede betingelser. Med andre ord er pædagogen underlagt de sociale forskrifter for, hvad der er god pædagogisk faglighed, samtidig med, at pædagogen gøres til et subjekt, der lærer at forstå egen faglighed, som et udtryk for egne ønsker og motiver (Foucault, 1991; Schmidt, 2017).

Pointen er at de samfundsmæssige diskurser udstikker rammerne for, hvordan pædagogen kan tænke, tale og handle, og samtidig udelukker de andre måder at tænke, tale og handle på (Schmidt, 2017). Inden for de samfundsmæssige diskurser om ligestilling og lige muligheder for alle køn, vil kønsstereotyp tale om 'pigefarver og drengefarver', som eksempel blive udelukket som legitim tale.

For Foucault er sproget en konstruktion af virkeligheden (Foucault, 2001). Sproget er en artikulation af, hvem vi er, og afslører samtidig, hvordan vi er blevet sådan. Metodisk betyder det, at vi gennem fx interviews og analyser af interviews kan få adgang til at undersøge, hvordan faglighed, som eksempel, forstås og italesættes af pædagogen, og hvordan pædagogens forståelser og italesættelser er formet af samfundets og samtidens diskurser. Det er i de særlige diskursive forskrifter for måder at tale på, at viden og magt krydser hinanden, fordi forskrifterne fordrer en bestemt praksis af pædagogen, subjektet, for at dennes adfærd opregnes som faglig.

## Videnskabelig metode

En grundlæggende idé i socialkonstruktivisme er, at alt det, vi har lært at kende som 'virkeligt' eller 'sandt', kan være anderledes. Og at samfundsskabte sandheder eller selvfølgeligheder er åbne for kritik og derigennem kan kritiseres, dekonstrueres og afselvfølgeliggøres for at skabe andre muligheder for at tænke, tale og handle. Med et socialkonstruktivistisk perspektiv vil du typisk være interesseret i, hvordan pædagogerne gennem deres sprogbrug og pædagogiske praksisser skaber kulturen, og hvordan kulturen skaber pædagogiske praksisser. Metodisk vil det betyde, at dit undersøgelsesfokus bør være rettet mod, hvad der sker mellem mennesker i givne sociale kontekster fx en daginstitution, skole eller et værested. Du kan undersøge sociale praksisser, interaktioner, kommunikation og sprogbrug blandt de professionelle, børnene, eleverne eller beboerne. Her vil du typisk lave deltagerobservatio-

ner, interview og diskursanalyse. Samtidig bør du også inddrage empiri vedrørende kulturen, fx i form af institutionsbeskrivelser, artefakter, personalehåndbøger, retningslinjer, intern og ekstern kommunikation. Ift. det samfundsmæssige og organisatoriske niveau kan du inddrage empiri i form af, fx lovgivningstekster, bekendtgørelser, læreplaner og (kommunal)politiske Børn og Unge-strategier.

## Betydning for praksis

Socialkonstruktivismens fokus på diskurser, tilblivelse og subjekter implicerer, at enhver pædagogisk institution kan opfattes som en konkret kultur/kontekst, hvor forskellige diskurser mødes og skaber basis for deltagernes sprog og handlinger. Med et socialkonstruktivistisk perspektiv vil du være optaget at vise de grundlæggende antagelser og selvfølgeligheder, der kan eksistere i den givne institution med henblik på at kunne kritisere, dekonstruere og afselvfølge disse antagelser og dermed skabe muligheder for at forandre praksis. Som eksempel kan du undersøge, hvordan køn konstrueres, ved at vise, hvordan pædagoger taler til og om et barn og analysere, hvilke grundlæggende antagelser om køn, der er indeholdt i deres tale, og hvordan denne tale muliggør eller begrænser barnets ligestilling og udfoldelse af køn.

### Nøglebegreber

Konstruktion, diskurs, sociale sammenhænge, sprog og subjektivering.

### Litteratur

Berger, P. & Luckmann, T. (1972). Den samfundsskabte virkelighed – En videnssociologisk afhandling. København: Lindhardt og Ringhof.

Collin, F. (2014). Konstruktion og dekonstruktion. I: Collin, F. & Køppe, S. Humanistisk Videnskabsteori. København: Lindhardt og Ringhof.

Foucault, M. (1991). Governmentality (s. 87-104). Harvester Wheatsheaf.

Foucault, M. (2001). Talens forfatning. København: Hans Reitzels Forlag.

Gergen, K. J. (2010). En Invitation til social konstruktion. København: Forlaget Mind-space.

Schmidt, C.H. (2017). Originale pædagoger – daginstitutionspædagogers faglighed(er) i lyset af en insisterende læringsdagsorden (ph.d.-afhandling). Aarhus: DPU/Aarhus Universitet.

## Citering

Af Christina Haandbæk Schmidt, peer reviewet af Thomas Illum Hansen, 2. udgave, udgivet 2022

Korrekt citering af denne artikel efter APA-systemet (American Psychological Association System, 7th Edition):

Schmidt, C. H. (2022). Socialkonstruktivisme. 2. udgave. Hentet den 26. april 2022 på: [www.laeremiddel.dk/viden-og-vaerktoej/videnskabsteori/videnskabsteoretiske-retninger/socialkonstruktivisme/](http://www.laeremiddel.dk/viden-og-vaerktoej/videnskabsteori/videnskabsteoretiske-retninger/socialkonstruktivisme/)